

ОСОБЛИВОСТІ ЕЛЕКТРОННОГО ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З БЮДЖЕТОМ ЗА ПОДАТКАМИ

© Панченко О.С., 2007

Здійснено сутнісний аналіз дефініції “електронний облік”. Виявлено неоднозначність трактування цієї категорії. Подано пропозиції автора щодо уточнення терміна “електронний облік” та виявлено особливості електронного обліку розрахунків з бюджетом за податками.

The article is devoted to the intrinsic analysis of the definition “the electronic account”. Ambiguity of treatment of this category is revealed. Offers of the author concerning the specification of the term “the electronic account” are presented and features of the electronic account of calculations with the budget behind taxes are revealed.

Постановка проблеми. Інформатизація суспільства охопила всі його сфери – соціальну, економічну діяльність і керування господарськими процесами. Поширилася вона і на такі важливі функції, як облік, аналіз і контроль діяльності суб'єктів господарювання, що є основою інформаційної системи керування будь-якими господарськими утвореннями. В умовах глобалізації наукових, технічних і економічних процесів, що мають міжнародний характер, значно збільшилися обсяги інформації, необхідної для керування цими процесами. Досвід показує, що задовольнити інформаційні потреби керування в суспільстві можна лише у разі застосування комп'ютерних систем оброблення великих обсягів інформації.

Автоматизувати на ЕОМ оброблення економічної інформації можна в системах, де існують такі інформаційні потоки, які усебічно вивчені, повторювані й піддаються регулюванню. У цих системах повинні бути відомі всі основні взаємозв'язки інформації, а також особливості наслідків окремих дій. Такою системою система бухгалтерського обліку. Однак просте перекладання на ЕОМ традиційно сформованих бухгалтерських методів і прийомів недоцільно і дає незначний ефект. Питання полягає в тому, щоб перебудувати ці методи відповідно до можливостей ЕОМ, оскільки в суспільстві вже пройшли стадію комп'ютеризації (пріоритети розвитку матеріалознавства, технології виробництва ЕОМ і інтелектуальних ресурсів).

Це зумовлює зсув акцентів у бухгалтерському обліку. Йдеться вже не про впровадження автоматизованих форм обліку, а про формування нового виду обліку – електронного.

Аналіз досліджень і публікацій. Основні передумови для створення електронного обліку були закладені фундаментальними дослідженнями можливостей автоматизації обліку і застосування ЕОМ для полегшення праці бухгалтера. Серед основоположників комплексного підходу автоматизації обліку варто виділити К.Е. Каллас (теорія ГЕНЕСИС і МІАС) [6], О.М. Островський (використання типових проектних рішень для автоматизації обліку) [7], В.П. Завгородній (дослідження автоматизації обліку, контролю й аналізу) [4].

Питання теоретичних і методологічних принципів електронного обліку вивчали М.Т. Білуха і Т. Микитенко [1, 2]

Дискусійність питань щодо визначення поняття “електронний облік” і неоднозначність тлумачення цієї категорії визначили **цілі статті**, які полягають в аналізі дефініції “електронний облік”, виявленні протиріч трактування цієї категорії, виявленні особливостей електронного обліку розрахунків з бюджетом.

Основний матеріал. Розвиток форм бухгалтерського обліку – тривалий історичний процес, що відбувався в двох напрямках: удосконалювання змісту і сутності й удосконалювання форм обліку. Вибір форми є одним з основних моментів у бухгалтерському обліку.

На вибір форми обліку впливають, насамперед, такі характеристики:

- розмір підприємства;
- обсяг господарської діяльності підприємства.

Взаємозв'язок цих характеристик з вибором найкращої форми обліку можна подати у вигляді матриці ухвалення рішення (таблиця).

Матриця прийняття рішення щодо необхідності електронного обліку на підприємстві

		Обсяг		
		До 0,5 млн. грн.	0,5 – 2,5 млн. грн.	Більше ніж 2,5 млн. грн.
Розмір підприємства	Мале підприємство	Проста форма обліку	Спрощена форма обліку	Спрощена форма обліку
		1	2	3
	Середнє підприємство	Спрощена форма обліку	Облік на загальних підставах	Облік на загальних підставах
		4	5	6
Велике підприємство	Облік на загальних підставах	Облік на загальних підставах	Облік на загальних підставах	Облік на загальних підставах
		7	8	9

Є очевидним, що зі збільшенням розміру підприємства й обсягів його діяльності значно зростає обсяг облікових робіт. Отже, для елементів матриці 3 та 5 – 9 під час вибору форми обліку перевагу потрібно надати електронному обліку.

Передумовою виникнення електронного обліку можна вважати теорію ГЕНЕСИС та МІАС. На думку К.Е. Каллас, бухгалтерський облік на підприємстві у разі його автоматизації можна розглядати у вигляді багаторозмірної інтерактивної автоматизованої системи, що складається з двох основних частин: генеральної системи обліку (ГЕНЕСИС) і підсистем обліку (об'єктів обліку). МІАС вимагає системного підходу і перегляду діючих основ організації бухгалтерського обліку, враховуючи можливості ЕОМ та інформаційної системи зворотного зв'язку. Окрім бухгалтерської інформації, МІАС містить додаткову оперативну інформацію для цілей управління [6, с. 16–17].

В.П. Завгородній розглядав цілісну систему моделювання облікового процесу з використанням автоматизованих робочих місць бухгалтера, зокрема імітаційне моделювання господарсько-фінансової діяльності підприємства [4, с. 43–47].

Ці підходи є досить цікавими, але застарілими через сучасний перехід від автоматизації облікових робіт до виникнення електронного обліку.

М.Т. Білуха дає таке визначення електронному обліку: “Електронний облік – це система виявлення, виміру, реєстрації, нагромадження, узагальнення, збереження і передачі інформації, що ґрунтується на використанні комп'ютерних мереж і інтегрованої бази даних з метою раціонального використання засобів і предметів праці і самої праці для керування підприємницькою діяльністю”. [1, с. 16]

Однак таке визначення не повною мірою відтворює сутність електронного обліку, оскільки таке визначення є простим розширенням визначення бухгалтерського обліку відповідно до тенденції комп'ютеризації й інформатизації суспільства.

Вважаємо, що найповніше визначення електронного обліку можна вивести трансформацією визначення бухгалтерського обліку і злиття його із визначенням реляційної бази даних.

Відповідно до Закону України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні” бухгалтерський облік являє собою систему виявлення, вимірювання, реєстрації, нагромадження, узагальнення, збереження і передавання інформації для керування підприємницькою діяльністю [5].

Загалом, у філософському розумінні інформація є відображенням (поданням) властивостей навколишнього світу суб'єктом пізнання цього світу. Оскільки суб'єкти обмежені в часі і просторі, а навколишній світ, навпаки, нескінченний, таке відображення світу суб'єктом не може мати значення “один до одного”, а за необхідністю є дуже сильно скороченим порівняно з реальним світом.

Основні принципи цього скорочення такі:

- 1) відображаються тільки найстійкіші, найпостійніші і загальні аспекти навколишнього світу;
- 2) відображаються тільки ті властивості світу, що становлять практичний інтерес для суб'єкта відображення;
- 3) використання спеціальних мов для короткого подання складних явищ.

Отже, інформація є відображенням, що знаходиться в голові у суб'єкта, найстійкіших і найважливіших для суб'єкта властивостей навколишнього світу, виражене за допомогою якої-небудь мови або сукупності мов.

З вищенаведеного випливає, що модель господарської діяльності, яку створює облік, має інформаційний характер.

Не можна сполучити з обліковою системою підприємство як воно є, у його реальному, фізичному вигляді. Метою створення облікової системи є подання підприємства в зручнішому для прийняття управлінських рішень вигляді, внаслідок чого відбувається відокремлення об'єкта моделювання від створеної моделі.

Інформаційна модель полягає в застосуванні принципу записування, тобто реєстрації інформації за допомогою буквених і цифрових символів. Сам предмет і запис про нього — дві зовсім різні речі, ніяк між собою не зв'язані, не схожі одна на одну та мають різні характеристики: предмет — це щось матеріальне, його можна бачити, сприймати дотиком тощо, тоді як стосовно інформації цього сказати не можна. Цінність записування, отже, складається не в її матеріальному носії, а в тім, що записування становить інформаційну одиницю, що може бути використана з метою обліку.

Внаслідок цього абсолютна вірогідність обліку є недосяжною, оскільки записування про об'єкт матиме тільки конкретні, заздалегідь визначені властивості (характеристики), як правило, такі, які необхідні для використання в господарській діяльності.

Отже, інформація, яка подана в обліку, за своєю суттю близька до поняття “дані”. Під “даними” прийнято розуміти окремі факти, що характеризують об'єкти, процеси і явища предметної галузі, а також їхні властивості. Для збирання, аналізу і збереження даних використовують технології, що є основою сучасних баз даних.

Традиційно поняття “база даних” означає набір взаємозалежних даних, що зберігаються в організованій формі [3, с. 88]

Розроблення бази даних ґрунтується на таких принципах:

- задоволення потреб у періодичному або регулярному одержанні інформації;
- усунення або мінімізація дублювання вмісту баз даних;
- забезпечення групам користувачів швидкого доступу до окремих інформаційних елементів бази даних відповідно до їх прав і потреб;
- забезпечення можливості подальшого розширення бази даних для задоволення постійно зростаючих потреб підприємства;
- підтримка цілісності бази даних, що дає змогу забезпечити використання тільки правильної, попередньо перевіреної інформації;
- запобігання доступу до бази даних неавторизованих користувачів;
- дозвіл доступу тільки до визначених інформаційних елементів бази даних, що необхідні окремим категоріям користувачів під час їхньої роботи.
- додавання або редагування інформації бази даних тільки авторизованими користувачами.

На досягнення поставлених цілей впливає вибір програми (системи) керування базами даних (СКБД). З погляду використання СКБД для цілей бухгалтерського обліку необхідно говорити про використання реляційних СКБД (РСКБД).

РСКБД є механізмом збереження даних і доступу до них, за якого користувачеві для роботи з даними не потрібне знання істинного способу їх організації [8, с. 21]. Інакше кажучи, користувач повинен розуміти тільки зміст даних, а не спосіб їх отримання.

Всі існуючі РСКБД дозволяють користувачу вводити, редагувати і використовувати інформацію, що міститься в одній або декількох таблицях. У такому разі вони мало відрізняються від електронних таблиць. Проте існують три основні розбіжності між електронними таблицями і РСКБД, а саме:

1. Усі РСКБД призначені для оброблення дуже великих обсягів даних.
2. У РСКБД можна без зусиль зв'язувати дані з різних джерел, подаючи їх у єдиній таблиці.
3. У РСКБД дублювання інформації зведене до мінімуму [3, с. 90].

Фактично під час створення власної РСКБД або використання вже існуючої (бо всі існуючі сьогодні бухгалтерські програми за своєю сутністю є РСКБД) можна говорити про ведення електронного обліку на підприємстві. При цьому інформаційні потоки електронного обліку відрізнятимуться від інформаційних потоків бухгалтерського обліку. Взаємозв'язок і взаємодія інформаційних потоків у бухгалтерському і електронному обліку показані на рис. 1.

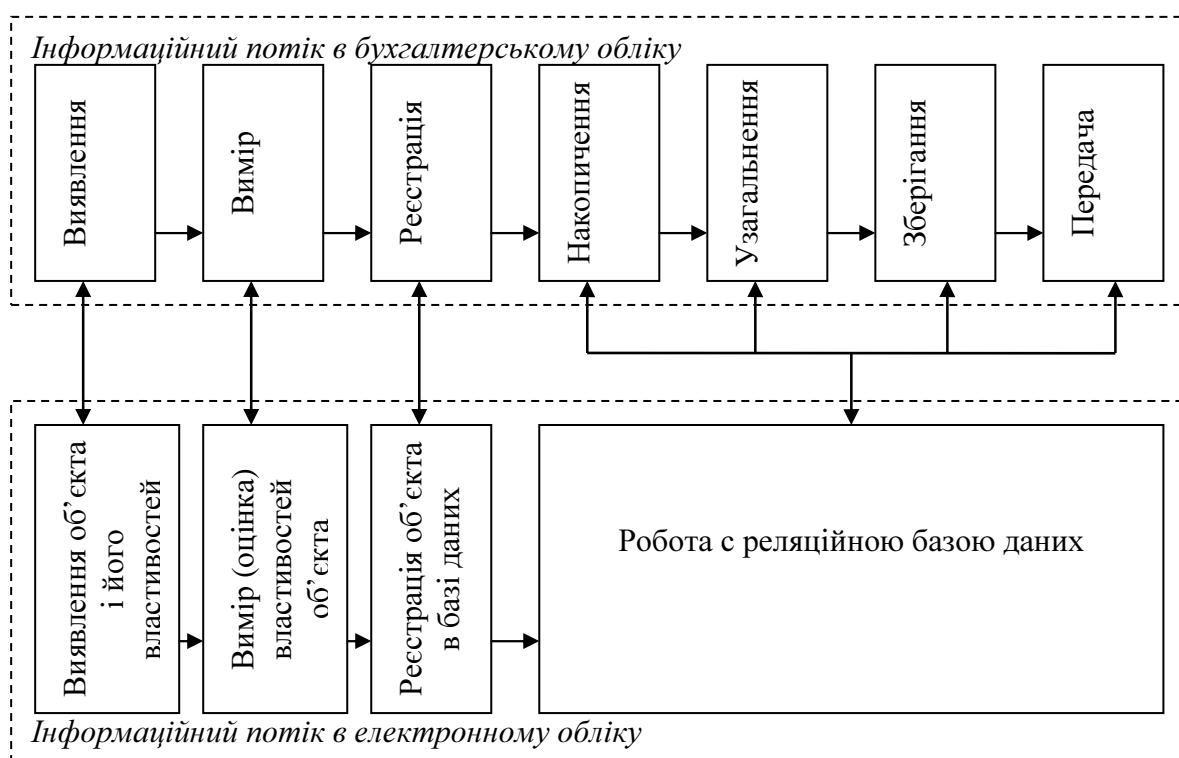

Рис. 1. Співвідношення потоків інформації в бухгалтерському та електронному обліку

Є очевидним, що різниця між бухгалтерським і електронним обліком не обмежується тільки значними відмінностями потоків інформації. Істотному коректуванню піддаються й елементи методу бухгалтерського обліку, особливо документація, оскільки відповідно до Закону України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні” документ є підтвердженням здійснення господарської операції [5].

У системі електронного обліку таким підтвердженням буде електронний документ.

Електронний документ – це зафіксований факт господарської діяльності у вигляді електронних даних, а також обов'язкові реквізити документа відповідно до Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, затвердженого Міністерством фінансів України.

Для забезпечення обмеженого доступу до інформації застосовують криптографічні програми захисту інформації, до складу яких належать засоби шифрування й електронного цифрового підпису.

Електронний цифровий підпис – це реквізит електронного документа, призначений для захисту документа від підробки, що дозволяє не тільки ідентифікувати особу, котра поставила підпис, але й встановити відсутність перекручування інформації в електронному документі. [2, с.10].

Отже, на основі усього вищенаведеного, можна дати таке визначення електронного обліку.

Електронний облік – це виявлення, вимірювання і реєстрація в реляційній базі даних визначених властивостей об'єкта у формі електронного документа, що має правове значення, необхідних для цілей фінансово-господарської діяльності суб'єкта для прийняття управлінських рішень з використанням принципів побудови бази даних: безпеки, цілісності, мінімізації дублювання, швидкого доступу.

Така дефініція електронного обліку відображає об'єктивні властивості інформаційної системи обліку, взаємодію його з інформаційними потоками РСКБД і принципи побудови РСКБД, а саме:

- вид інформаційної системи облік здобуває внаслідок використання принципу записування, що відображає не сам об'єкт (факт господарського життя), а лише визначені його властивості, необхідні для цілей обліку;

- інформація, що міститься в бухгалтерському обліку, по своїй суті близька до поняття “дані”;

- нагромадження, узагальнення, збереження і передавання даних у РСКБД складно відділити один від одного, бо вони взаємозалежні і взаємозумовлені;

- використання таких принципів побудови РСКБД, як безпека, цілісність, мінімізація дублювання і швидкий доступ забезпечують досягнення бухгалтерським обліком його мети – одержання детальної, своєчасної і неупередженої інформації для прийняття управлінських рішень.

Всі описані вище особливості електронного обліку поширюються і на облік розрахунків з бюджетами за податками. Проте цей об'єкт обліку характеризується особливостями, які полягають ось у чому:

1. За недодержання норм податкового законодавства на підприємство можна накладати штрафні санкції.

2. За ухиляння від сплати податків до посадової особи можна застосовувати кримінальну відповідальність.

3. Податкове законодавство досить (навіть надто) динамічне.

Взагалі організація і ведення обліку розрахунків з бюджетом за податками потребує насамперед застосування принципу дотримання податкового законодавства, оскільки порушення цього принципу може призвести до негативних наслідків (адміністративної чи кримінальної відповідальності). Цей принцип полягає ось у чому: облік розрахунків з бюджетом за податками повинен бути організований так, щоб усунути або звести до мінімуму можливість застосування до суб'єкта платника податку економічних санкцій та кримінальної відповідальності.

Особливості обліку розрахунків з бюджетом за податками та застосування вищезгаданого принципу впливатимуть на потік інформації в реляційній базі даних, тобто спричинять появу додаткових блоків – блоків перевірки правомірності виділення об'єкта та його властивостей та оцінювання властивостей об'єкта обліку. Інформаційний потік внаслідок цього матиме такий вигляд, який зображено на рис. 2.

Отже, в інформаційний потік електронного обліку розрахунків з бюджетом за податками буде впроваджено блоки, що є винятково важливими для цього об'єкта обліку. Впровадження цих блоків передбачає використання засобів Інтернет і злиття РСКБД обліку (на підприємстві) з РСКБД законодавства.

На основі дослідження можна зробити узагальнювальні **висновки**:

- 1) інформатизація суспільства зумовлює зсув акцентів у бухгалтерському обліку. Йдеться вже не про впровадження автоматизованих форм обліку, а про формування нового виду обліку – електронного.

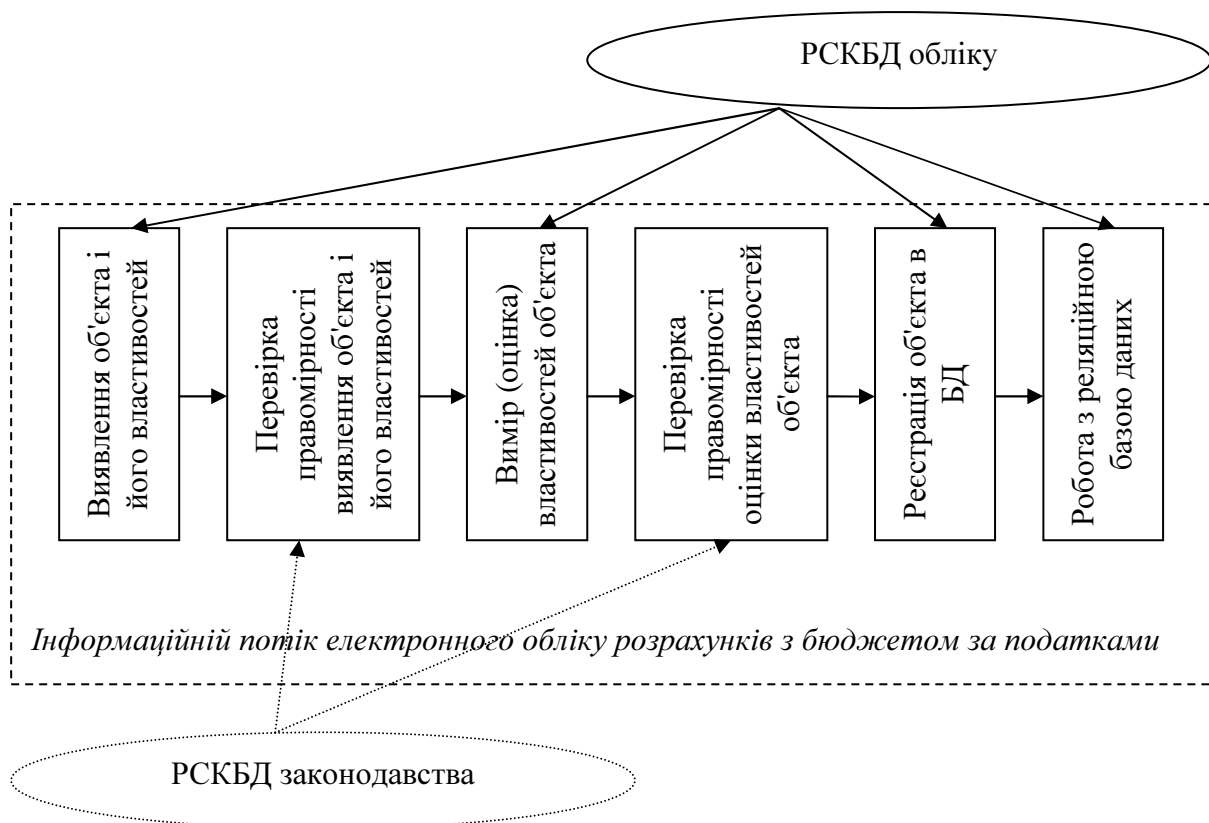

Рис. 2. Інформаційний потік електронного обліку розрахунків з бюджетом за податками

2) зі збільшенням розміру підприємства та обсягів його діяльності значно зростає обсяг облікових робіт, що зумовлює необхідність впровадження електронної форми обліку.

3) трансформацією визначення бухгалтерського обліку і злиття його з визначенням реляційної бази даних виведено визначення електронного обліку. Електронний облік – це виявлення, вимірювання і реєстрація в реляційній базі даних визначених властивостей об'єкта у формі електронного документа, що має правове значення, необхідних для цілей фінансово-господарської діяльності суб'єкта для прийняття управлінських рішень з використанням принципів побудови бази даних: безпеки, цілісності, мінімізації дублювання, швидкого доступу.

4) Особливості електронного обліку поширюються і на облік розрахунків з бюджетами по податках, однак, враховуючи особливості цього об'єкта обліку, інформаційний потік всередині РСКБД вимагає впровадження додаткових блоків, що передбачають контроль правомірності виділення об'єкта та його властивостей та оцінювання властивостей об'єкта обліку. Внаслідок цього відбувається злиття РСКБД обліку (на підприємстві) з РСКБД законодавства.

1. Белуха Н., Микитенко Т. Теоретические и методологические принципы электронного учета хозяйственной деятельности. // Бухгалтерский учет и аудит. – 2004. – №12. – С.15–24. 2. Білуха М.Т., Микитенко Т. Теорія інтегрованого обліку господарської діяльності за комп'ютерною технологією. // М.І. Туган-Барановський – видатний вчений-економіст. Спадищина та новації: Мат. міжнар. наук.-практ. конф. / Гол. ред. О.О. Шубін. – Донець: ДонДУЕТ, 2005. – Т. III. – 224 с. 3. Дженнингс Р. Использование Microsoft Access 97: Пер. с англ. – 2-е изд. – К.; М.; СПб.: Издат. дом “Вильямс”, 1998. – 944 с. 4. Завгородній В.П. Автоматизація бухгалтерського обліку, контролю, аналізу та аудиту. – К.: А.С.К., 1998 – 768 с. – (Економіка. Фінанси. Право). 5. Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16.07.1999 № 996-XIV із змінами і доповненнями. 6. Каллас К.Э. Организация автоматизированной информационной системы бухгалтерского учета. – М.: Финансы и статистика, 1990. – 176 с. 7. Островский О.М. Типовые элементы организации бухгалтерского учета. – М.: Финансы и статистика, 1988. – 207 с. 8. Хотка, Дэн. Oracle8i на примерах / Пер. с англ. – М.: Издательский дом “Вильямс”, 2001. – 416 с.